

אשה וחברה במעגל השנה

עיצוב: רזי פלדמן

בסיוע:
קרן פופרס-פרינס
מינהל החינוך הדתי
הגף להכשרת עובדי הוראה
הממונה על השוויון בין המינים בחינוך

תשס"ו - 2006

Women and Society Throughout the Cycle of the Jewish Year

by
Bilha Admanit and Esti Barel

Design by Rozy Feldman

© כל הזכויות שמורות
אין להעתיק קטעים מן הספר ללא אישור בכתב

חובה נעימה להודות לגופים ולמוסדות שנתנו את רשותם לפרסום התמונות שברשותם:

מוזיאון ישראל, ירושלים

היצירות: אליס גוגנהיים, Hoolegrasch, 1950 בקירוב

שמן על בד

אוסף מוזיאון ישראל, ירושלים

צילום © מוזיאון ישראל, ירושלים

מוריץ אופנהיים, **שבת אחרי הצהריים**, 1866

שמן על בד (גריסאיי)

63 X 52.5 ס"מ

קרן שץ

אוסף מוזיאון ישראל, ירושלים

צילום © מוזיאון ישראל, ירושלים/אבשלום אביטל

מוזיאון תל אביב לאמנות

היצירות: מארק שאגל, **הכותל המערבי**, 1932

שמן על בד

92 X 73 ס"מ

אוסף מוזיאון תל אביב לאמנות, מתנת האמן 1948

מאוריצי גוטליב, **יהודים מתפללים בבית הכנסת ביום הכיפורים**, 1878

שמן על בד

245 X 192 ס"מ

אוסף מוזיאון תל אביב לאמנות, מתנת למון, ניו יורק, 1955

רשות הגנים והטבע

צילום רצפת הפסיפס בבית הכנסת העתיק בבית אלפא

מלון "הולילנד", ירושלים

צילום דגם בית שני באתר המלון

עוזבון הגב' סופי דיאמנט, באדיבות המשפחה

הגדת דרמשטאדט, מהדורת פקסימיליה #85, Tafelband, גרמניה, 1928

המרכז ללימודי האשה והמשפחה – מכללת תלפיות

רחוב הזרם 10, תל-אביב 68168

טלפון: 03-5128565, 03-5128512; להזמנות: 03-5128526

תוכן העניינים

עמוד 5	על הכריכה		
עמוד 7	הקדמה		
	ימי התשובה		
עמוד 11		התחדשות	פרק א
עמוד 15	1. הקושי לבקש סליחה	הסליחה	פרק ב
עמוד 16	2. האווירה התורמת לבקשת הסליחה		
עמוד 20	3. דרכים שונות לבקש סליחה		
עמוד 21	4. להתחיל בכל יום מחדש		
עמוד 23	5. הקושי לסלוח		
עמוד 24	6. איך מצליחים לסלוח?		
עמוד 26	7. ניתוח מקרה : ברוריה והחוטאים		
עמוד 27	משוב עצמי		סיכום
עמוד 28	שעשועי לשון		
	חנוכה		
עמוד 31	1. מהי גבורה?	גבורה	פרק א
עמוד 33	2. נשים גיבורות		
עמוד 37	3. מיהו הגיבור בחנוכה?		
עמוד 39		חיוב נשים במצוות	פרק ב
עמוד 40	1. פטור ממצוות עשה שהזמן גרמן		
עמוד 41	2. חיוב נשים למרות הפטור		
עמוד 43	3. קיום מצוות ע"י נשים		
עמוד 46	משוב עצמי		סיכום
עמוד 46	שעשועי לשון		
עמוד 48	מידע על הדמויות בלהבות		

פּוּרִים			
51 עמוד		משמעות השמחה	פרק א
52 עמוד	1. סוגי שמחות		
56 עמוד	2. שמחה וערבות הדדית		
59 עמוד	1. "לכל איש יש שם"	לדמותה של אסתר	פרק ב
62 עמוד	2. מהלך חייה של אסתר		
64 עמוד	3. תכונותיה של אסתר		
68 עמוד	משוב עצמי		סיכום
69 עמוד	שעשועי לשון		
פסח			
73 עמוד	1. עבדות	מעבדות לחירות	פרק א
75 עמוד	2. חירות		
81 עמוד	3. המעבר מעבדות לחירות		
83 עמוד	1. יוכבד	הנשים בגאולת מצרים	פרק ב
83 עמוד	2. מרים		
87 עמוד	3. בת פרעה		
89 עמוד	משוב עצמי		סיכום
89 עמוד	שעשועי לשון		
שבועות			
93 עמוד	1. מתן תורה	לימוד תורה	פרק א
95 עמוד	2. נשים לומדות תורה		
99 עמוד	1. מהלך סיפור המגילה	מגילת רות	פרק ב
101 עמוד	2. מגילה של חסד		
105 עמוד	3. תכונותיה של רות		
107 עמוד	מנהגי עדות		סיכום
109 עמוד	משוב עצמי		
109 עמוד	שעשועי לשון		

על הכריכה

מוריץ אופנהיים (1882-1799), גרמניה. נולד בגיטו של האנאו ליד פרנקפורט ולמד ב"חדר" ובתלמוד תורה. בהיותו בן 11 הוסרו המגבלות על יושבי הגיטו ואופנהיים החל בלימודי אמנות. חייו מקבילים לתקופת האמנסיפציה היהודית בגרמניה, ויצירותיו משקפות את התקופה. אופנהיים התפרסם בעיקר הודות לסדרה בת תשע עשרה תמונות המתארות הווי המסורת של

המשפחה היהודית. בגלל עובדה זו הוא נחשב כ"צייר היהודי הראשון". בתמונה "שבת אחר הצהריים" (1866) יש תחושה של שלווה ומנוחה. על השולחן מפוזרות שאריות הארוחה, והסצנה משקפת נאמנה את הבית היהודי עם האביזרים המסורתיים ותשמישי הקדושה המצויים בו.

אליס גוגנהיים (1896-1858), שוויץ. סיימה את לימודי האמנות בשוויץ, ובשנת 1917 בזמן פרוץ המהפכה הקומוניסטית ברוסיה, נסעה למוסקבה. ב-1920 חזרה לציריך והתפרסמה בעיקר כפסלת. בין ציוריה תמונות על הווי החיים היהודי.

בתמונה "הולקרייך" (1950), טקס הענקת השם לרך הנולד, כל בני המשפחה, השכנים והרב סובבים את העריסה.

מאוריצי גוטליב (1879-1856), פולין. החל את לימודי האמנות בלבוב, עבר לוינה וחזר לקראקוב, בה צייר נושאים היסטוריים מתולדות פולין. במינכן, אליה עקר כתוצאה מלחצים אנטישמיים, זכה להערכה ופירסום, שם החל מפתח תחושת הזדהות עם העם היהודי, וצייר תמונות מתוך הווי החיים היהודיים.

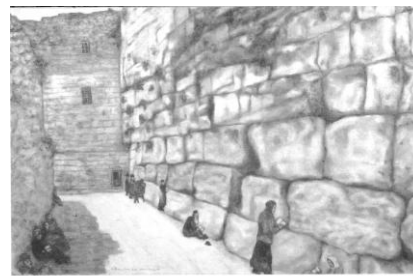
התמונה "יהודים מתפללים בבית הכנסת ביום הכיפורים" (1878) מבוססת על זיכרונותיו של גוטליב מבית הכנסת בעיירת הולדתו, דרוהוביץ'. דיוקנו של האמן מופיע בציור

שלוש פעמים (מתקופות שונות בחייו) ואף ארוסתו הונצחה בעזרת הנשים.

הגדת דרמשטאדט (המחצית השנייה של המאה ה-15), גרמניה. הסופר שכתב את ההגדה הוא ישראל בן מאיר מהיידלברג, אך לא ידוע מי אייר אותה. יתכן שהיו כמה ציירים מאותה אסכולה. המקור הועבר לספריית החצר בדרמשטאדט. סגנון הארכיטקטורה, הדמויות והביגוד המיוצגים באיורים אופייניים לתקופה הגותית. האיורים בדף המעוטר אינם קשורים ישירות לכתוב ("אז רוב ניסים הפלאות"). בציור, מופיעים מורים ומורות הלומדים ומלמדים. ההנחה היא שההגדה הוכנה כשי עבור אשה.

מרק שאגאל (1887-1985), רוסיה. בן למשפחה חסידית דלת אמצעים. למד ב"חדר" ואחר כך בבית-ספר כללי. בזכות מלגה שקיבל, הגיע ב-1907 לסנט-פטרסבורג, שם למד בבית-ספר לאמנויות. בשנים 1910-1914 חי בפריס והתיידד עם אמנים בעלי שם שעודדו אותו בדרכו. שאגאל גיבש את סגנונו האמנותי עוד לפני שעזב את רוסיה, והדבר מתבטא בריבוי דימויים מהעיירה היהודית של ימי ילדותו. איפיינו אותו צבעים בהירים, פיוטיות רבה, חולמניות ונאיביות. אייר מספר ספרים בצבעי מים ושמן, פיסל בחרס ועיצב תפאורות עבור התיאטרון. בשנות חייו המאוחרות התמחה ביצירות גדולות-ממדים: ציורי תקרה וקיר, ויטראזיים (כמו חלונות "שנים עשר השבטים" בביה"ח "הדסה"), שטיחי קיר (הכנסת) ופסיפסים. בתמונה "הכותל המערבי" (1932) מתואר מקום תפילה של יחידים בודדים, בצבעים שקטים.

הקדמה

הספר "אשה וחברה במעגל השנה" מתמקד בסוגיות חברתיות ובהיבטים שונים הנוגעים לדמותן של נשים לאורך ציר הזמן של לוח השנה העברי. בספר חמש יחידות: ימי התשובה (חגי תשרי), חנוכה, פורים, פסח ושבועות. בכל יחידה מובא דיון בסוגיה חברתית ובדמות נשית הקשורות לאותו החג, וחתימה בפעילות של שעשועי לשון. את יחידות פורים ופסח חתמנו בחידות שניתן לשלבן בסעודת החג המשפחתית. הסוגיה החברתית הנלמדת בכל חג הינה כללית ולא נוגעת בהכרח לפן הנשי. הספר מיועד לכיתות ו-ז, מתאים ללימוד במסגרת תוכנית 'בת-מצוה', בשל המיקוד בדמויות הנשיות המשתקפות מן המקורות היהודיים, ומקומן במסגרת המשפחתית ובחיים הציבוריים.

ביחידה הראשונה התמקדנו בתהליך הסליחה: האפיונים האישיים והחברתיים הכרוכים בו, הקשיים וההתמודדות הן בבקשת הסליחה והן בהיענות לה. לא קיימת דמות נשית הקשורה באופן מובהק לימים אלו. הסיפור על ברוריה מהווה השלמה לסוגיית הסליחה.

היחידה השנייה עוסקת בחג החנוכה ובמושג הגבורה: משמעויות שונות של גילויי גבורה ודיון בדוגמאות יוצאות דופן הראויות להערכה. שתי נשים מזוהות עם חג החנוכה: חנה ויהודית. העדפנו לא להעמיק את העיסוק בפועלן ולכן העדפנו להתמקד בלימוד עיוני הנוגע לקיום מצוות ע"י נשים. היחידה השלישית הפורימית עניינה במושג השמחה: היבטים שונים של ביטויי שמחה, והתייחסות למימד של אחריות חברתית.

אשת החג היא כמובן אסתר, עסקנו בנייתוח דמותה כפי שמשתקף מן המגילה. היחידה הרביעית דנה במונחי עבדות וחירות המהווים את הציר של חג הפסח: ניתוח המונחים, הרחבה להיבטים אקטואליים של התמכרות, זכויות אזרח, ועבדות וחירות בימינו.

"בשכר נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים" ואנו התמקדנו בשלוש מהן: יוכבד, מרים ובת פרעה – אישיותן ופועלן כפי שמשתקף מהתורה והמדרש, והפניית מבט לעשייה חברתית עכשווית.

היחידה האחרונה מוקדשת לחג השבועות ולשני רעיונות המשולבים בו: לימוד תורה – חשיבותו והשינויים שהתרחשו בימינו לגבי לימוד תורה ע"י נשים; חסד – גילויים של חסד ואחריות חברתית. רות היא אשת החג, למדנו על תכונותיה כפי שמשתקפות מן המגילה, וחתמנו במנהגי עדות הקשורים לחג השבועות.

החלוקה לפרקים נעשתה על פי שיקולי תוכן ולא על פי חלוקה של יחידות זמן. סדר הפרקים איננו הכרחי – תכני כל פרק עומדים בפני עצמם, כך שניתן לשנות את סדר

הלימוד. זאת ועוד, הנושאים החברתיים הינם כלליים ויכולים להילמד לא רק בסמוך לחג שאליו הם צורפו, כך שניתן להקדים לימוד או לדחותו בהתאם לאילוצי השעה. לפני חגי תשרי ובין פורים לפסח – הזמן מועט, ואילו בין סוכות לחנוכה הימים מרובים. כל יחידה צבועה בצבע שונה כדי להקל על המעבר מיחידה אחת לחברתה: ימי התשובה – כחול, חנוכה – בורדו, פורים – ירוק, פסח – סגול ושבועות – כתום. המשימות מגוונות וכוללות עיון, דיון, כתיבה, ציור, עיטור והמחזה של קטעי המקורות, זאת בכדי להביא לידי ביטוי אינטליגנציות שונות. לא נעשה פירוט לגבי כל משימה האם תיעשה כעבודה יחידנית או קבוצתית, הדבר תלוי באופייה של הקבוצה ובמסגרת בה נערך הלימוד. סמלי הפעילות כפי שמופיעים בספר:

חיפוש באינטרנט

עיון בספרים

משימה מגוונת

ברצוננו להודות לרב שמעון אדלר, ראש מינהל החינוך הדתי, לד"ר מתי דגן ראש מינהל החינוך הדתי בעבר ולסגנו ד"ר נסים אליקים, לגבי מרים שכטר, הממונה על שוויון בין המינים בחינוך, למר נח גרינפלד, מנהל הגף להכשרת עו"ה ולנציג הגף מר גד חדד על תמיכתם בפעילות המרכז ללימודי האשה והמשפחה לאורך השנים; לגבי רבקה צ'רקה, מפקחת ארצית על החינוך לחיי משפחה, על הכוונתה בראשית הדרך. תודה רבה להנהלת קרן פופרס-פרינס ולנשיאה ד"ר ג'ופ סנדרס וכן למר חיים רוט נציג הקרן בארץ על האמון שנתנו בנו ועל התרומה הנדיבה שהעמידו לרשותנו. ואחרונה חביבה, למכללת 'תלפיות' ולעומד בראשה מר בנימין בהגון על היותה אכסניה חמה ותומכת.

אנשי חינוך שונים קראו בעיון את כתב היד והגיבו: גבי סיגל אלגזי, גבי נורית בן-מנחם גראוס, גבי שרה הלד, גבי רות וינקלר, ד"ר אהרון מונדשיין, ר' משה מלך והרב אלחנן שבח. הערותיהם המאירות היו לנו לעזר רב.

התוכנית הועברה כלימוד ניסיוני בשנת תשס"ה, בהנחייתם של ד"ר בת-שבע ויינרב וסטודנטיות ממכללת 'תלפיות' (בבי"ס 'אמית' תל אביב), גבי ארנה בצלאל (בבי"ס 'הראלי' בת-ים), גבי אורלי קרש (באולפנת השומרון אלקנה), וגבי אילה שיינברום (בבי"ס בפדואל). משובי ההתנסות והערותיהן סייעו בידינו מאד. אנו מודות לכולם על ההשקעה והמאמץ.

זה ספר תולדות האדם . . .
זכר ונקבה בראם ויברך אותם
ויקרא את שמם אדם ביום הבראם
 (בראשית ה, א-ב)